

УДК 378.011.3:070-051:355.088:355.01-025.26

ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Оксана Бабенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: oksanka005@gmail.com*

У статті розкрито актуальність військової освіти тележурналістів в Україні, особливості функціонування кафедр військової журналістики, проаналізовано діяльність провідних вітчизняних журналістів, які мають досвід роботи у зоні бойових дій.

Ключові слова: освіта військових журналістів, гібридна війна, телебачення, професіоналізм, телеглядачі, сучасність.

З 2014 року питання військової журналістики в Україні постало особливо гостро. Адже медійник, який працює у зоні російсько-української війни, повинен мати базові знання про сучасні різновиди зброї, про військові звання та звичайно про методи боротьби із інформаційною агресією. Твердження про те, що вдала інформаційна війна – це 80% перемоги у реальній війні, ефективно спрацьовує у всі часи. Таку тенденцію ілюструє саме визначення гібридної війни, яке подала у березні 2015 року журналіст Людмила Чикаленко: «За словами підполковника Корпусу морської піхоти США Білла Неметті, гібридна війна – це «сучасний вид партизанської війни», який «об'єднує сучасні технології та сучасні методи мобілізації» [12].

Власне за «сучасними технологіями ведення війни» дуже часто стоїть залучення «вірусної», іноді гіперболізованої інформації, з допомогою якої вдається впливати на мирне населення тим самим, мобілізуючи його до підсвідомої участі у конфлікті. Таке, наприклад, відбувається у Росії. Непоодинокими є телевізійні сюжети, в яких показано, наскільки «страждає» пересічне населення Донбасу від руки українських воїнів. З допомогою такої інформації формується абсурдний образ «кровожерливого загарбника власних територій». Відображенням цього є сюжет скандального телеканалу «Россия 24» із промовистим заголовком «Каратели убили донецких дітей при помощи беспилотника» [10]. Цей сюжет апелює до емоцій глядача. Іноді газетні, чи навіть радійні матеріали позбавлені такого «унаочнення», ба навіть відвертої емоційної заангажованості. Натомість пропагандистські телевізійні сюжети здатні «зазобувати» глядача і повести його думки у «правильному» напрямку. Тоді як радіо дає нам простір для фантазії, телебачення вкладає у голову цілком конкретну картинку. А російські журналісти не нехтують інсценізацією. Тут діють вже засади пропаганди Геббельса: *«Чорна пропаганда використовується, коли біла мени можлива або дає небажані ефекти; пропаганда має подавати події і людей яскравими*

фразами чи гаслами; для якнайкращого сприйняття пропаганда має зумовлювати інтерес аудиторії і передаватися через засоби комунікації, що здатні привертати увагу» [5].

Очевидно, що в українській пресі мали би давати гідну відсіч таким наклепам на вітчизняну армію. Перемогти брехню північного сусіда допоможе лише фахова, неупереджена інформація про стан справ на фронті з дотриманням усіх необхідних стандартів. Водночас потрібно уникати надто гучних заголовків, аби не спричинити панічні настрої у населення, що також є небезпечним в умовах війни.

Військовий журналіст XXI століття повинен володіти навиками спілкування з військовослужбовцями – діючими і демобілізованими. Має оперативно орієнтуватися у актуальній ситуації на передовій, володіти знаннями про події, які відбуваються у світі, щоб мати цілісне уявлення про геополітичний стан. Не варто виключати також спортивну статуру такого медійника, високу витривалість стресостійкості, вміння надавати першу медичну допомогу, не губитися у непередбачуваних ситуаціях. Водночас журналіст на передовій однозначно повинен бути і телевізійником. З допомогою камери, а може і стрімінг-обладнання журналіст здатний оперативно зафіксувати побачене, і створити своєрідний «літопис подій». Звідси випливає нагальна потреба у створенні кафедр військової журналістики, де мали би готувати висококваліфікованих конвергентних журналістів, які цілеспрямовано працюватимуть у військовій тематиці. Про потребу запровадження дисципліни «військова журналістика» неодноразово говорив дослідник історії української преси Степан Кость, у 2015 році цю дисципліну введено в навчальний процес на факультеті журналістики ЛНУ ім. І.Франка. *«Молодь повинна вивчати воєнну журналістику, певен професор. Адже студент має розуміти війну, вміти про неї писати і бути готовим до боротьби» [8]. С. Кость пропонує студенту на місяць-два відчувати війну у польових таборах: «Всім чоловікам потрібно знати основи військової справи. То моє переконання. Раніше краще було, бо був обов'язковий призов до війська. То через це проходили всі і це насправді непогана життєва школа» [8].*

Немає сумнівів, що дисципліни «військова журналістика» на цивільному факультеті замало. Навчання майбутнього військового журналіста мало би відбуватися настільки комплексно, щоб репортер, потрапивши у зону бойових дій, не впав у стресовий стан, і зміг виважено писати про війну.

Такі кафедри військової журналістики за здоровою логікою вже з 2014 року неодмінно мають діяти у різних університетах України. Натомість маємо іншу ситуацію. Лише при військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка заснували таку кафедру 31 серпня 2015 року. На ній розроблені: 1) професійні стандарти та освітньо-професійні програми зі спеціальності Журналістика ступеня вищої освіти бакалавр і магістр, відповідно до методичних рекомендацій з використанням компетентнісного підходу; 2) внесені зміни в підготовку курсантів з урахуванням досвіду застосування ЗСУ в АТО; 3) програми та кваліфікаційні характеристики курсів підготовки військовослужбовців рядового і сержантського складу з вищою освітою та курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб офіцерського складу, прийнятих на військову службу за контрактом [7].

Зрозуміло, що на підготовку фахових військових журналістів на новоутвореній кафедрі ще знадобиться чимало часу. Крім того, гарантії, що такі журналісти отримають достатньо практики під час навчання ніхто не дає. Можливо, вони і побува-

ють у «журналістському бойовому хрещенні», а може воюватимуть лише з власним ноутбуком.

Ще двадцять років тому в Україні існувала потужна база для підготовки військових журналістів. Йдеться, наприклад, про Львівське вище військово-політичне училище. Зараз на місці цього закладу діє Академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного. Після закриття кафедри «військова журналістика» цей напрямок тимчасово пішов у небуття. В статті «Як відродити військову журналістику?» дослідник теми Роман Гривінський зазначає: «Водночас, окрім журналістів у погонах, у зоні АТО сьогодні продовжує працювати значна кількість їхніх цивільних колег. У ВІКНУ для таких журналістів передбачили спеціальні курси. Чи достатньо такої підготовки для того, щоб працювати в зоні АТО й яка програма навчання військових журналістів є оптимальною, розповіли експерти «Дня». Думки розділились, однак усі погодились з одним – Україна сьогодні гостро потребує фахових спеціалістів у цій сфері» [2].

Прикладом цивільного журналіста, який обрав військовий напрямок є Андрій Цаплієнко. Про становлення цього фахового телевізійника можна дізнатися з його біографії. Прикметно, що у 1985-1991 році А. Цаплієнко навчався на акторському факультеті у Харківському інституті мистецтв. Однак була перерва – на службі у Збройних силах України. Вже згодом аж у 2001 році журналіст розпочне кар'єру військового телекореспондента на каналі «Інтер». У доробку з'являться змістовні матеріали, зроблені під час військових конфліктів у Афганістані, Македонії, Іраку, Непалі, Шрі-Ланці, Південній Осетії, Кашмірі, Ліберії, Бургундії, Колумбії [6].

Попри такий колосальний досвід А. Цаплієнко визнає, що у роботі військового телевізійника завжди буде певний аспект необ'єктивності. Тобто, навіть найбільш професійний журналіст не може стати таким собі «універсальним солдатом інформаційного фронту». Бо кожен все одно залишається людиною із суб'єктивним поглядом на життя. Втім дотриматися головних стандартів потужний військовий журналіст здатен, якщо залишиться живим, звичайно: «Є кілька правил, і вони всі основні. Перше – щоб там не було, залишитися живим. Потрібно бути вкрай уважним; в жодному разі не одягати камуфляж чи атрибути військового одягу, не брати до рук зброю в кадрі; правильно оцінювати ситуацію і продумувати шляхи до відступу» [11].

Саме так А. Цаплієнко описував роботу військового журналіста ще у 2004 році, до конфлікту на Донбасі. Після того, як на гарячу точку перетворилася частина його рідної країни, А. Цаплієнко все одно підходить до роботи військового журналіста серйозно і виважено, не дозволяючи емоціям взяти гору: «Робота військового журналіста дає колосальний досвід у журналістиці, як засобів дослідження конфліктів. Дехто їде за адреналіном. Більшість розуміє, що несучи правду про цю війну, вони виконують важливу соціальну функцію. Вони вмотивовані патріотизмом і самою ситуацією, яка склалася в Україні. Ті журналісти, яких я знаю, близькі колеги по ньюз-руму, саме такі» [11].

Саме Андрій Цаплієнко влітку 2017 року розповів українцям про нашого земляка – актора Анатолія Пашиніна, який довгий час знімався у російських фільмах. Цьогоріч актор проміняв світло камер на зброю і пішов захищати Україну від російського загарбника. Цей матеріал викликає дуже світлі емоції. І ніби сюжет зроблений за звичайним принципом «life-story», але змушує задуматися про те, що таке

патріотизм для кожного. Дуже промовистими є кадри: звичайний побут бійців, нехитра їжа, набір патронів... Все це створює для глядача відчуття причетності.

Тож, Андрія Цапліненка можна вважати фаховим військовим журналістом без відповідної освіти. Однак не все на цій ниві настільки безхмарно. Це демонструє, наприклад, ситуація, яка у 2014 році сталася із телевізійним журналістом Веніаміном Трубочовим. Командир 93-ї бригади Олег Мікац публічно погрожував журналісту фізичною розправою. Очевидно, що такий інцидент не був випадковістю. За свідченнями військовослужбовців, преса почала фільмувати техніку, а це на той момент загрожувало безпеці армійців [3].

Схожа, але більш прикра ситуація трапилася із журналістами «ТСН». Репортери подали до ефіру сюжет, де прямо на очах у глядачів помирає фотограф Сергій Ніколаєв. Ця подія стала приводом до професійної дискусії щодо етичних принципів висвітлення війни у медіа. Журналісти дійшли висновку, що прийшов час виробляти спільні засади праці [10].

Ці випадки стають наочною ілюстрацією гострої потреби у кафедрах військової журналістики при ВНЗ, де вивчають журналістику. Далеко не кожен журналіст, який планує писати про російсько-українську війну має за плечима такий досвід, як той же А.Цапліненко, чи хоча би документ про проходження мінімального тренінгу про журналістику в умовах війни.

На кафедрах військової журналістики недостатньо поєднати викладання військових дисциплін військовослужбовцями, і медіадисциплін – журналістами-теоретиками. Потрібно, щоб викладачами стали люди, які справді пройшли стежками російсько-української війни, мали досвід у написанні ґрунтовних матеріалів на військову тему. І тут навіть недостатньо навиків створення інформаційних сюжетів. Потрібно, щоб такі викладачі вміли створювати подкасти чи провадити журналістські розслідування, мали аналітичний склад мислення.

Ще одним надважливим аспектом є практика. У Львівському національному університеті імені Івана Франка навчається студентка, яка працює журналістом у зоні бойових дій. Вона є кореспондентом «Громадського радіо». Звичайно, що «повезти» цілу групу у гарячі точки для навчання неможливо. Однак при кафедрах військової журналістики можна і потрібно практикувати немасові виїзди студентів на Схід. Це не відразу мають бути журналістські експедиції. Можна почати із супроводу волонтерів, які досить часто беруть із собою «пресовий десант». Йдеться, наприклад, про волонтерський простір «Dobro». Учасники цієї спільноти – студенти Львівської політехніки щомісяця їздять у Констянтинівку, чи Красногорівку і проводять дитячі табори, зустрічі із мирним населенням. Словом, пропагують українську історію і культуру на Сході [4]. Очевидно, що журналістський матеріал про таку поїздку не буде цілком відповідати навчальним вимогам кафедри військової журналістики, але можна почати із цього. Тим паче, що студенти їздять переважно у безпечні місця Донбасу, щоб не потрапити у полон, чи не зазнати поранень.

Такі практичні навички допоможуть студенту-журналісту краще пізнати людей, які живуть у охопленому війною регіоні, на власні очі побачити реалії, скласти власне враження про тамтешні події. Таким чином медійник, потрапивши в майбутньому у гарячу точку, не робитиме поспішних висновків, а намагатиметься самостійно осмислювати процеси, які відбуваються, спілкуватися із очевидцями, ставити себе на місце співрозмовника. Можна запропонувати студентам власноруч робити світ-

лини, чи знімати побачене. А потім провести масштабну виставку у рідному університеті з обговоренням. Так вдасться почути більше точок зору, систематизувати власні враження і підбити певні підсумки.

У вже визволених локаціях Донбасу можна провести відео-кемп. Такі заходи вже проводили, наприклад, при Школі журналістики УКУ [1]. Залучаючи спонсорів, студентів на два тижні вивозять у незнайомий регіон, наприклад, у Карпати, чи на Полтавщину. І просять зняти відео про конкретних людей, чи народні ремесла. Студенти працюють у групах по 5 людей. Зрозуміло, що налагодити конструктивний діалог із людьми, які пережили воєнні події досить складно, але цілком реально. Адже у всіх куточках України є молодіжні громадські активісти. З ними можна сконтактувати, наприклад, з допомогою організації «Будуймо Україну разом», учасники якої часто їздять на Схід і контактують з тамтешніми позитивними активістами.

Висновки. Кафедри військової журналістики потрібно створювати в Україні вже сьогодні, оскільки одного такого закладу у столиці недостатньо. Потреба у військових журналістах зростає у геометричній прогресії. Однак це мають бути не вивчені нашвидкуруч «пташенята», а справжні фахівці із високою психологічною витривалістю і вмінням шукати баланс об'єктивності за будь-яких обставин.

Такі кафедри мали би налагодити багатовимірну співпрацю із військовими вишами, а також із журналістами, які неодноразово працювали і працюють у зоні бойових дій. Навчання має включати, як теоретичну, так і практичну базу. Люди з дипломом кафедри військової журналістики повинні володіти вміннями оперативного написання якісних і лаконічних текстів, знімання відео, монтажу, створення радіоматеріалів різного рівня складності.

Окрім того, кафедри військової журналістики повинні залучати до своїх лав педагогів із гнучким інтелектом. Тобто людей, які готові іти у ногу з часом, і слідкувати за військовими та медійними тенденціями. Важливість цього зростає із розвитком ІТ-технологій, які спонукають журналістів мислити не лише у гуманітарних, але й технічних напрямках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Відеокемп тревел-журналістики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalism.uscu.edu.ua/navchannya/zhurnalistika/videokemp-trevel-zhurnalistiki/>
2. Гривінський Р. Як відродити військову журналістику [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/media/yak-vidrodyty-viyskovu-zhurnalistyku>
3. Детектор медіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://detector.media/community/article/101832/2014-12-22-zhurnalist-intera-zayaviv-shcho-viiskovii-v-zoni-ato-pogrozhuvaly-mediinikam-minoboroni-obitsyae-rozibratis-video/>
4. Dobro потребує волонтерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kapelanstvo.in.ua/index.php?mod=news&cmd=details&id=2042>
5. Дяченко Т. Батько путінської брехні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/batko-putinskoyi-brehni>
6. Назар Я. Стандарти журналістики забороняють нам ставати на якусь сторону конфлікту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/articles/pauzholovnishe_vashe_zhyttya
7. Сайт військового інституту Київського національного університету Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступ : <http://mil.univ.kiev.ua> (5)
8. Сенишин О. Молодь повинна вивчати воєнну журналістику [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zaxid.net/molod_povinna_vivchati_voyennu_zhurnalistiku
9. Толокольнікова К. Смерть на очах у глядачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.telekritika.ua/profesija/print/104412>
10. Россия 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tvshow.com.ua>
11. Цапленко А. Я дуже втомився від війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.telekritika.ua/profesija/2014-11-04/100038>
12. Чикаленко Л. Про поняття «гібридна війна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://veche.kiev.ua/journal/4615/>

EDUCATIONAL BASICS FOR TV JOURNALISTS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF HYBRID WAR

Oksana Babenko

*Ivan Franko National University of Lviv
Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: oksanka005@gmail.com*

The article reveals the relevance of the military education of journalists in Ukraine, peculiarities of functioning of the departments of military journalism, the work of journalists in the area of War was analyzed.

We tried to research this problem. It turned out that there is only one university in Ukraine where one can get the education of a military journalist. Some universities are taking steps in this area.

But this is not enough. But now a war in Ukraine and a large number of professional military correspondents every year are needed. We have researched the experience of the leading military journalists in Ukraine and we realized that the experience of these professionals should be passed to the students. Such places of military knowledge may become military departments at the faculties of journalism. Students who decide to become military journalists need an active practice.

The necessary experience can be obtained during trips to the East of Ukraine together with the volunteers. Obviously, the military departments of journalism need to use innovative teaching technologies. This can be achieved only by attracting modern and experienced teachers.

Experienced teachers may become military journalists of Ukraine, for example, Andrei Tsaplienko, who has worked for many years in Iraq, Afghanistan and other hot spots. Today Andrei makes many TV materials about the Russian-Ukrainian war. And young journalists will be useful not only to communicate with a professional, but to watch his television stories. It is also important to contact student organizations which have experience in communicating with people who live in eastern Ukraine. This will expand the worldview and better understand the viewers who live in the war zone. It is also important to have a solid theoretical basis. Such a base can be given by journalists who write scientific papers on the features of the hybrid war in Ukraine. It would also be appropriate for them to be invited to teach in the departments of military journalism. It is important that the practical and theoretical areas of learning are organically combined. Otherwise, a military journalist may not be well prepared for the conditions of a real war. Upon completion of the education of a military journalist, the mediator should have psychological endurance, create quality materials and be prepared for unforeseen situations. So the question is whether military education is needed for journalists.

One can say yes. Without a balanced educational system in a war, informational conflict is not possible. Education is a powerful weapon that helps to win without blood. In this we see if we provide young people with all the conditions for information defense.

Key words: military journalism, hybrid war, TV, professionalism, audience, modernity.